SIIRTOLAISUUS-
INSTITUUTTI

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta / VNS 1/2017 vp

Asia: Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta: Kestävän kehityksen Suomi – pitkäjänteisesti, johdonmukaisesti ja osallistavasti

Teema: Miten suomalaisen yhteiskunnan rakenteet mukautuvat muutoksiin jos maahanmuuttajien määrä nousee nopeasti merkittävän suureksi eli moninkertaistuu nykyisestä määrästä (esimerkiksi ilmastonmuutoksesta johtuva pakolaisuus)?

Kansainvälisen liikkuvuuden määrä, mukaan lukien maahanmuutto, Suomeen johtuu sekä ulkoisista että sisäisistä tekijöistä. Kotimaisella päätöksenteolla Suomi pystyy jonkin verran vaikuttamaan kansainvälisten muuttajien lukumäärään ja siihen keitä maahan saapuu, mutta viime kädessä ulkoinen poliittistaloudellinen toimintaympäristö on keskeisin tekijä. Tämä johtuu siitä, että Suomi on melko pieni kansantalous ja sen menestys on perustunut pitkälti onnistuneeseen toimintaan osana laajempaa toimintaympäristöä, kuten osana globaalitaloutta ja eurooppalaista poliittista yhteistyötä. Tässä yhteydessä Suomi on valinnut suhteellisen avoimuuden, joka on mahdollistanut niin suomalaisten liikkuvuuden ulkomaille kuin ulkomaalaisten liikkuvuuden Suomeen, vaikka jälkimmäistä toki monin keinoin rajoitetaan.

Suomen maahanmuuttajaväestö on kasvanut viime vuosikymmeninä jatkuvasti. Kasvu on ollut melko tasaista lukuun ottamatta 1990-alkua ja syksyä 2015, jolloin ensiksi Neuvostoliiton romahtaminen ja toiseksi Syyrian ja Irakin kriisien aiheuttamat aikaisempaan tasoon nähden nopea kasvu maahantulijoiden lukumäärässä. Vastaavia nopeita Suomen ulkomaalaisväestön kasvua aiheuttaneita tapahtumia ovat olleet esimerkiksi Venäjän vallankumous ja toinen maailmansota.

Mikäli Suomen maahanmuuttajaväestö tulevaisuudessa äkillisesti kasvaa, niin voimme olettaa sen perustuvan maan ulkopuolella tapahtuvaan kriisiin, jossa Suomi joko on tai ei ole osallisena. Kriisin luonne voi vaihdella, mutta aikaisemman kokemuksen perusteella mittava poliittinen, mahdollisesti aseellinen konflikti on todennäköisin maahanmuuton aiheuttaja. Muita mahdollisia vaihtoehtoja voivat olla suuret taloudelliset kriisit ja murrokset (joissa Suomi on todennäköisesti myös osallisena) ja suuret ympäristövahingot (ydinvoimalan tuhoutuminen, mittavat myrskyt tai muut luonnontuhot). **Mikäli Suomi on osallisena väestöliikkeet aiheuttaneessa tapahtumassa, niin se heikentää merkittävästi maan mahdollisuuksia toimia pitkäjänteisetsi kriisin ratkaisemisessa.**

Suurien kriisien kohdalla on havaittu, että merkittävä osa niihin liittyvistä väestöliikkeistä tapahtuu lähialueilla, jolloin Suomen kannalta on keskeisintä missä kriisi tapahtuu. Tätä on mahdotonta täysin ennakoida, joskin erilaisen skenaariotyöskentelyn avulla voidaan kartoittaa todennäköisimpiä tapahtumapaikkoja.

Eerikinkatu 34
20100 Turku, Finland

Puh.+358-2–2840 441
Fax +358-2–2333 460
www.migrationinstitute.fi

Ilmaston- ja ympäristön muutokseen liittyvät väestöliikkeet ovat kokonaisuudessaan todennäköisesti hitaasti kehittyviä, sillä ihmisyhteisöt kehittävät erilaisia tapoja tulla toimeen muuttuvien ympäristöolojen kanssa. Silti myös näihin liittyy todennäköisesti äkillisiä väestöliikkeitä esimerkiksi myrskyjen, tulvien yms. vuoksi. Koska ilmastonmuutoksen ennakoidut vaikutukset tulevat kohdistumaan vakavimmillaan niille alueilla, joissa väestö kasvaa, niin lukumääräisesti potentiaalisia muuttajia saattaa olla hyvin paljon.

Suomalaisten yhteiskunnan rakenteiden sopeutumiseen mittaviin väestöliikkeisiin on hankala tarkkaan arvioida, mutta mikäli vertailukohtana pidetään rauhanajan, maantieteellisesti kaukaisesta Syyrian ja Irakin konflikteista vuonna 2015 aiheutunutta turvapaikanhakijoiden nopeasti kasvanutta määrää, niin suomalaisen yhteiskunnan kyky vastata nopeaan väestömäärän kasvuun on melko hyvä. Vuoden 2015 tapauksessa reagointia auttoi se, että maahantulijat saapuivat usean muun valtion kautta Suomeen, joka antoi aikaa reagointiin, sillä tilanteen kehittymistä oli mahdollista seurata. Tästä huolimatta viranomaisilla kesti jonkin aikaa ennen kuin toiminnan tason pystyttiin nostamaan.

Äkillisessä toimintaympäristön muutoksessa keskeisintä on käytettävissä olevien resurssien määrä ja tehokas käyttö. Vuoden 2015 seurauksista näimme, että kansalaisyhteiskunnan kykyyn reagoida ja auttaa ongelmien alkuvaiheessa on syytä panna lisää huomioita. Parhaimmillaan kansalaisyhteiskunta (yhteisöt ja myös yksilöt) saavat nopeasti jalkautettua lisäresursseja viranomaistoiminnan tueksi. Näiden koordinointi on haastavaa, mutta se on silti nopein tapa luoda lisäresursseja. **Päävastuu ongelmienratkaisusta on viranomaisilla**, eikä sitä voi ulkoistaa kansalaisyhteiskunnalle. Lisäksi yleisen turvallisuuden tukeminen on olennaista, jotta mahdolliset yhteiskunnalliset ristiriidat pysyvät aisoissa. Tähän liittyy mahdollinen yhteiskunnallisen ilmapiirin polarisoituminen, joka saattaa mittavasti haitata kriisin tehokasta ratkaisua.

Nopeasti lisääntyvä maahanmuuttajien määrä vaikuttaa ensi vaiheessa vain varsin rajattuun osaan suomalaista yhteiskuntaa: turvallisuus-, raja- ja vastaanottoviranomaiset, pelastustoimi ja terveydenhuolto ovat tällöin keskeisiä. **Kuitenkin jo muutaman kuukauden, viimeistään noin vuoden kuluttua maahanmuuton vaikutukset alkavat koskea yhteiskuntaa laajemmin** ja esimerkiksi asumiseen, opetukseen ja sosiaalitoimeen liittyvien viranomaisten toiminta tulee keskeiseksi. Näiden käytäntöjä on huomattavasti hitaampaa sopeuttaa uusiin olosuhteiseen kuin turvallisuusviranomaisia, jotka jo lähtökohtaisesti on koulutettu toimimaan myös yllättävissä olosuhteissa.

Lainsäädännön tulisi myös tunnistaa äkillisten muuttoliikkeiden mahdollisesti aiheuttamat tarpeet oleskeluluvissa**. Maahanmuuttajaväestön, edes väliaikaiselle, sopeutumiselle huonoin vaihtoehto on jääminen luvattomasti maahan oleskelevien kategoriaan.** Hiljakkoin kiristetyssä ulkomaalaislainsäädännössä on hankaloitettu juuri väliaikaisten, humanitaaristen lupien myöntämistä. Esimerkiksi palestiinalaisten ja syyrialaisten pakkomuuttajien kokemukset Lähi-idässä osoittavat, että luvattomien mutta siedettyjen ryhmien synty aiheuttaa lukuisan joukon lieveilmiöitä, jotka eivät edistä heidän asemaansa, vaan alistavat heidän moniin väärinkäytöksiin ja synnyttävät monia hankaluuksia myös yhteiskunnalle laajemmin.

Kansainvälisen liikkumisen suhteellisen helppous on lisääntynyt huomattavasti viime vuosikymmeninä ja yhdessä mobiilin viestintäympäristön kanssa se on johtanut globaalin liikkuvuuden aikaisempaa hankalammin ennustettaviin muutoksiin, jotka saattavat juuri äkillisissä väestöliikkeissä tuottaa entisestä poikkeavia väestöliikkeitä. Tämän seurauksena myös suomalaisen ennakointityön tulisi kasvattaa kykyään katsoa kansainvälisiä muuttoliikkeitä ja liikkuvuutta aikaisempaa laajemmasta perspektiivistä. Jopa maantieteellisesti kaukaiset kriisit (vrt. Somalia ja Syyria) voivat hyvin nopeasti tuottaa äkillisiä väestöliikkeitä Suomeen. **Suomesta puuttuu**

laaja-alaista kansainvälisen liikkuvuuden osaamista, joka pystyisi tarkastelemaan ja ennakoimaan näihin liittyviä haasteita. Olemassa oleva tietämys on jakaantunut hyvin erilaisten toimijoiden piiriin, joilla on vain rajatusti olemassa olevia yhteyksiä toisiinsa. Suosittelemme etsimään yhteistyömalleja, joilla pystyttäisiin vastaamaan nykyistä paremmin muuttuvan ja globalisoituvan toimintaympäristön tuomiin tietopohjaisiin haasteisiin.

Kunnioittaen,

Turussa, 2.5.2017

Tuomas Martikainen
Toimitusjohtaja
Siirtolaisuusinstituutti